

Andrzej Chludziński

Motywy biblijne w nazewnictwie geograficznym województwa pomorskiego

Acta Cassubiana 19, 375-396

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Chludziński
Pruszcz Gdański

Motywy biblijne w nazewnictwie geograficznym województwa pomorskiego

*Pamięci
Edwarda Brezy*

Wstęp

W niniejszym artykule przedstawiam ślady dawnych i obecnych motywacji biblijnych, które można odczytać z nazw miejscowych i terenowych, zarówno niemieckich, jak i polskich, powstałych na przestrzeni wieków¹. Z oczywistych względów brak tu wcześniejszego nazewnictwa słowiańskiego. W głównej mierze są to toponimy nawiązujące do sfery religijnej, choć niekoniecznie wynikająca z niej bezpośrednio. W większym stopniu chodzi o wpływ kultury religijnej mieszkańców na tworzenie przez nich nazw, także o charakterze niezwiązanym z kultem.

Materiał dotyczy województwa pomorskiego w granicach po reformie administracyjnej w 1999 roku. Nazwy pochodzą ze źródeł i opracowań polskich i niemieckich (ich wykaz na końcu artykułu), przy czym podaję jedynie zapis, lokalizację obiektu i skrót źródła, niekiedy motywację toponimu, a zainteresowani czytelnicy samodzielnie sięgną po więcej danych. Pomijam nazwy relacyjne oraz zawierające człon *Bóg*, niem. *Gott* oraz *krzyż*, niem. *Kreuz* ze względu na ich różne możliwości interpretacyjne i motywacyjne.

Po wyrazie hasłowym następuje określenie charakteru obiektu, jego lokalizacja względem najbliższej miejscowości i powiatu (według obecnych podziałów administracyjnych), zapisy źródłowe oraz etymologia, niekiedy wspólna dla kilku toponimów. Jeżeli omawiany obiekt miał kilka nazw, analizuję tylko

¹ Podobną tematykę podejmowałem już wcześniej, por. artykuły: *Wierzenia i obrzędy religijne mieszkańców powiatu kołobrzeskiego w świetle nazw geograficznych*, „Nasze Pomorze. Rocznik Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie”, 2001 (2000), nr 2, s. 237–244; *Baśniowe nazewnictwo na Pomorzu*, w: *Barwy świata baśni*, red. U. Chęcińska, Szczecin, 2003, s. 129–137; *Ślady wierzeń mieszkańców powiatu białogardzkiego w świetle nazw geograficznych*, „Język, Szkoła, Religia” V, *Księga referatów z konferencji w Pelplinie 17–18 kwietnia 2009*, red. A. Lewińska, M. Chmiel, Pelplin, 2010, s. 70–78; *Niebo, piekło i ich wysłannicy w nazewnictwie pomorskim*, w: *Wielkie Pomorze. Wierzenia i religie*, red. D. Kalinowski, Gdańsk – Słupsk, 2015, s. 241–263.

te, które dotyczą tematu. W celu ukazania powiązań między nazwami i obiektami stosuję odsyłacze (→).

SŁOWNIK NAZW

Abrahamsberg:

1. pagórkowate pola, dziś Wysranki, 1,8 km na płn. wsch. od Błądzikowa, pow. pucki: **Abrahamsberg** 1818 PMT IIIs 6.

Niem. n.o. *Abraham*, pol. ts., w *Biblii* też *Abram* to ‘pierwszy patriarcha, protoplasta narodu wybranego Starego i Nowego Przymierza’ BNOT 28, wymieniony ponad 300 razy w *Biblii*, por. Rdz² 17, 3–5: **Abram** *padł na oblicze, a Bóg tak do niego mówił: „Oto moje przymierze z tobą: staniesz się ojcem mnóstwa narodów. Nie będziesz więc odtąd nazywał się Abram, lecz imię twoje będzie Abraham, bo uczynię ciebie ojcem mnóstwa narodów [...]”*. II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’.

Trudno stwierdzić, czy w tej n. chodzi właśnie o tę postać biblijną. Niekiedy Żydów określano imieniem schematycznym, podobnie jak Anglika czy Amerykanina nazywa się *Johnem*, a Niemca *Klaussem* lub *Helmutem*. Stąd nazwy zawierające antroponim *Abraham* czy *David* na Pomorzu³. Mogła to być n. dzierzawcza, ale też ironiczna, ośmieszająca, nadana przez sąsiadów nie-Żydów.

Adam:

1. głaz, k. Pucka, pow. pucki: **Adam** PMT IIIs 6.

N. w znaczeniu ‘symbolicznego określenia pierwszego człowieka’ BNOT 32, por. Rdz 1, 26–27; 4, 25: **Adam** *raz jeszcze zbliżył się do swej żony i ta urodziła mu syna, któremu dała imię Set*, w powiązaniu z n. sąsiedniego głazu → Ewa, obok głazy → Dwunastu Apostołów, por. → Adam i Ewa.

Adam i Ewa:

1. dwa dęby, 1 km na pld. od Ryjewa, pow. sztumski: **Adam i Ewa** PMT IV 182.

Nazwa jako określenie pierwszej pary ludzkiej, biblijnych prarodzciców – Adama i Ewy, por. Rdz 1, 26–27; 3, 20: *Mężczyzna dał swej żonie imię Ewa*,

² Skróty ksiąg biblijnych za: *Biblia Tysiąclecia*, Poznań, 2003, strona internetowa: Biblia.deon.pl/menu.php?st_id=4, dostęp 8 IX 2016. Ich wykaz na końcu artykułu.

³ Por. A. Chludziński, *Ślady żydowskie w toponimii pomorskiej*, w: *Żydzi oraz ich sąsiedzi na Pomorzu Zachodnim w XIX i XX wieku*, red. M. Jaroszewicz, W. Stępiński, Warszawa, 2007, s. 412–413.

bo ona stała się matką wszystkich żyjących; 4, 1: Mężczyzna zbliżył się do swej żony Ewy. A ona poczęła i urodziła Kaina; 4, 25, por. → Adam, → Ewa. Obiekt znajduje się w polanie Paradies⁴.

Adamki:

1. osada, gm. Koczała, pow. człuchowski: **Adamshof** przed 1945, **Adamiec**, **Adamów**, **Małachowo**, **Podgaje** 1945–1950, **Adamki** 1951 Rosp 1, 2002 SWNGPZ 19, 2015 WUNMC 3.

N.o. *Adam* w znaczeniu ‘symbolicznego określenia pierwszego człowieka’ BNOT 32, por. Rdz 1, 26–27; 4, 25: **Adam** raz jeszcze zbliżył się do swej żony i ta urodziła mu syna, któremu dała imię *Set*.

Pierwotnie n. niem. *Adamshof*, złożona z n.o. *Adam*, pol. ts., i ap. *Hof* ‘dwór; zagroda, gospodarstwo’. Trudno jednak wskazać motywację: czy chodziło o biblijnego *Adama* (i jego symboliczny patronat), czy o właściciela o takim imieniu (wówczas n. dzierżawcza).

N. pol. przejściowe *Adamiec*, *Adamów* oraz ustalona *Adamki* nawiązują semantycznie do pierwotnej, zostały zaadaptowane słowotwórczo. Por. n.m. typu *Adamek*, *Adamin*, *Adamki*, *Adamowice*, *Adamowo*, *Adamów* w całej Polsce NMP I 2–6.

Babilon:

1. osada, gm. Chojnice, pow. chojnicki: **Babilon** 1923 Lor PK 1, PNM 38, 2015 WUNMC 26.

N. hebr. *babel*, gr. *Babylon(ia)* ‘miasto, kraj i lud w dolnej Mezopotamii, dziś pld. Irak’ BNOT 60, związana m.in. z budową sławnej wieży, przy której Bóg pomieszał języki ludzi, oraz z niewolą babilońską – zwyczajowym określeniem wygnania Żydów z Judy, por. Rdz 10, 8–10: *Kusz zaś zrodził Nimroda, który był pierwszym mocarzem na ziemi. [...] On to pierwszy panował w Babelu, w Ereku, w Akkad i w Kalne, w kraju Szinear; Rdz 11, 5–9: A Pan zstąpił z nieba, by zobaczyć to miasto i wieżę, które budowali ludzie, i rzekł: „Są oni jednym ludem i wszyscy mają jedną mowę, i to jest przyczyną, że zaczęli budować. A zatem w przyszłości nic nie będzie dla nich niemożliwe, cokolwiek zamierzą uczynić. Zejdźmy więc i pomieszajmy tam ich język, aby jeden nie rozumiał drugiego!” W ten sposób Pan rozproszył ich stamtąd po całej powierzchni ziemi, i tak nie dokończyli budowy tego miasta. Dlatego to nazwano je **Babel**, tam bowiem Pan pomieszał mowę mieszkańców całej ziemi; 2 Krl 24, 1–16: Za jego czasu Nabuchodonozor, król **Babilonu**, ruszył do wojny. [...] Przesiedlił też Jojakina do **Babilonu**. Także matkę króla, żony króla, jego dworzan i możnych kraju*

⁴ Por. PMT IV 213; A. Chłodziński, *Niebo, piekło i ich wystannicy...*, s. 248.

zabrał do niewoli z Jerozolimy do **Babilonu**. Wszystkich ludzi znacznych w liczbie siedmiu tysięcy, kowali i ślusarzy w liczbie tysiąca, wszystkich wojowników król babiloński uprowadził do niewoli, do **Babilonu**.

Por. dwie miejscowości o ts. n. w Polsce NMPol I 48, 2015 WUNMC 26.

Betlejem:

1. wybudowanie, 1 km na płn. zach. od Nowego Wieca, pow. kościerski: **Betlejem** PMT I 23;
2. wybudowanie, 1,5 km na zach. od Trzebunia, pow. kościerski: **Betlejem** PMT I 24;
3. wybudowanie, 0,5 km na zach. od Konarzyn, pow. kościerski: **Betlejem** PMT I 24;
4. wybudowanie, 2 km na zach. od Chrzstowa, pow. kościerski: **Betlejem** PMT I 24;
5. wybudowanie, 2 km na zach. od Iłownicy, pow. kościerski: **Betlejem** PMT I 24;
6. wybudowanie, w Dopkowych Barakach, 1,2 km na pld. zach. od Pogorza, pow. pucki: **Betlejem** PMT III 18 (tu drewniane chaty);
7. pld. część wsi Mosty, pow. pucki: **Betlejem** PMT III 18;
8. wybudowanie, 0,2 km na pld. zach. od Domatowa, pow. pucki: **Betlejem** PMT III 18;
9. pld.-wsch. część Mechowa, pow. pucki: **Betlejem** PMT III 18 (tu w chacie krytej słomą pewnej Wigilii urodził się chłopiec);
10. przysiółek wsi Tymawa, gm. Gniew, pow. tczewski: **Betlejem** PMT VI 16, 2015 WUNMC 64;
11. część wsi Gołębiewko, pow. tczewski: **Betlejem** PMT VI 16;
12. wybudowanie †, 0,5 km na zach. od Kołczygłów, pow. bytowski: **Betlejem** PMT IX 14;
13. osada, pow. lęborski: **Betlehen** 1923 Lor PK 128, **Betlejem** 1951 Rosp 7, PNM 39, 2002 SWNGPZ 23;
14. wybudowanie, 0,5 km na zach. od Ciechocina, pow. wejherowski: **Betlejem** PMT XIV 23;
15. wsch. część Gniewowa, pow. wejherowski: **Betlejem** PMT XIV 23;
16. wybudowanie, 2 km na płn. od Sopieszyna, pow. wejherowski: **Betlejem** PMT XIV 23;
17. pole, 1 km na płn. od Pobłocia, pow. wejherowski: **Betlejem** PMT XIV 110 (zapewne tu wcześniej zabudowania);
18. kolonia wsi Lubichowo †, pow. starogardzki: **Betlejem** PNM 39;
19. część wsi Lešno, gm. Brusy, pow. chojnicki: **Betlejem** 2015 WUNMC 63;
20. część wsi Gapowo, gm. Stężycza, pow. kartuski: **Betlejem** 2015 WUNMC 64.

N. tego typu nadaje się zwykle uboższym wybudowaniom, zazwyczaj położonym poza zwartą wsią, poprzez skojarzenie z ubogą szopką, por. ap. *betlejemka* ‘mała, uboga chata lub szopa kryta słomą’ Sychta I 36⁵, w nawiązaniu do n.m. *Betlejem* ‘miasto Dawida’ BNOT 72 – biblijnego miejsca narodzin Jezusa, w stajence, por. Łk 2, 4: *Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret, do Judei, do miasta Dawidowego, zwanego **Betlejem**, ponieważ pochodził z domu i rodu Dawida;* Łk 2, 6–7: *Kiedy tam [w Betlejem] przebywali, nadszedł dla Maryi czas rozwiązania. Porodziła swego pierworodnego Syna, owinęła Go w pieluszki i położyła **w żłobie**, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie;* dziś nhebr. *Bet Lechem*, arab. *Bajt Lahm*, miasto w Autonomii Palestyńskiej.

W Polsce kilka miejscowości o n. *Betlejem*, por. 2015 WUNMC 63–64.

Betlejemka:

1. zach. część Kalisk, pow. starogardzki: **Betlejemki** PMT VII 20;
2. kolonia wsi Pączewo, gm. Skórcz, pow. starogardzki: **Betlejemka** PNM 39.
Jw., w sing. lub pl.

Do obiektu 1: w tej części Kalisk w 20-leciu międzywojennym budowano tzw. poniatówki – małe osiedla wiejskie, powstałe w okresie parcelacji ziem w latach 30. XX wieku, przeznaczonej zwłaszcza do osadników z Polski centralnej; inicjatorem akcji osadniczej był ówczesny minister rolnictwa Juliusz Poniatowski.

Cedron:

1. ujściowy odcinek rzeki Białej, prawego dopływu Redy, pow. wejherowski: **Cedron Fl** 1796, **Cedron** 1850, 1936–1939 PMT XIV 110, 116, PNM 39;
2. osada, dawniej do Wejherowskiego Zamku, dziś Cedroński Młyn, ok. 1 km na wsch. od centrum Wejherowa, pow. wejherowski: **Cedronmühle** 1923 Lor PK 12, **Cedroński Młyn** 1936–1939, 1963 PMT XIV 29.

N. przeniesiona z n. terenowej *Cedron* ‘potok i dolina pomiędzy Jerozolimą a Górą Oliwną’ BNOT 77, por. 2 Sm 15, 23: *Król przeprowił się przez potok **Cedron**;* Jr 31, 40: *Cała zaś Dolina trupów i popiołów i wszystkie pola aż do potoku **Cedron**, do rogu Bramy Końskiej ku wschodowi, będą święte dla Pana; nie zostaną już więcej zburzone ani zniszczone na wieki;* J 18, 1: *To powiedziawszy, Jezus wyszedł z uczniami swymi za potok **Cedron**.*

Wg SG XIII 194, n. wodna nadana przez fundatora → Kalwarii 2: *Rzeczkę Białą, która tędy płynie w kierunku z południa na północ, **Cedronem** nazwał.* N.m. ponowiona z n. rzeki, z czasem rozwój w n. złożoną. Por. n.m. *Cedron*,

⁵ Szerzej na ten temat: J. Treder, *Nazwy importowane w toponimii Kaszub*, „Onomastica”, t. XXVI, 1981, s. 61–82.

część wsi Brody, gm. Kalwaria Zebrzydowska, pow. wadowicki, woj. młp. 2015 WUNMC 227.

Christburg:

1. dziś miasto Dzierzgoń i wieś Stary Dzierzgoń, pow. sztumski: *civitate Cristburg* 1200, *novo Christiborc* 1249, *Cristiburg* 1250, *Cristburg* 1258, 1312, 1382, 1445, *Kiszpork* 1641, 1682, 1883, *Christburg* ok. 1790, 1941 PMT IV 43–44, NMPol II 495.

N. niem., dzierżawcza lub kulturowa (pamiątkowa), złożona z n.o. *Christ* ‘Chrystus – Pomazaniec (tytuł Jezusa z Nazaretu)’ BNOT 90, ok. 530 razy w NT, i ap. *Burg* ‘gród, osada’, gród został założony zaraz po podboju Pomezanii przez Krzyżaków, ale w innym miejscu (tu, gdzie dziś Stary Dzierzgoń), lecz Prusowie zniszczyli go w 1242 roku, wtedy siedzibę komtura przeniesiono miejsce, gdzie w latach 1247–1248 powstał gród (dzisiejsze miasto); por. n.m. o ts. etymologii → Christfelde.

Christfelde:

1. wieś, gm. Człuchów, pow. człuchowski: *Cristfelde* (1350) 1397, *Christenfelde* 1350, *Christfelde* 1412, 1789, 1885, 1937, *Krisuelt*, wsi *Krisuelta*, z *Krizwelta* 1565, *Christfeldt* 1664, *Krystfeld* 1765, *Chrzastowo* 1951 Rosp 37, 2002 SWNGPZ 42, NMP II 97, Chl Człuchów 268, 2015 WUNMC 266.

Jw. i ap. ściągnięciem. *felde*, gnim. *Feld* ‘pole’; w NMP II 97 (i za tym Chl Człuchów 268), etymologia jak typowej n. dzierżawczej od n.o. *Christ*, *Krist* (< n.o. *Christianus* lub ap. *Christen* ‘wyznawca Chrystusa’), bez uwzględnienia, że to Krzyżacy założyli miejscowość i uczynili jej patronem właśnie Chrystusa, por. n.m. → Christburg.

Davidshof:

1. osada †, gm. Miastko, pow. bytowski: *Davidshof* przed 1945, *Jastrzębie* 1951 Rosp 105, SWNGPZ 284, 85.

Niem. n.o. *David*, pol. *Dawid* to w *Biblii* ‘najmłodszy syn Jessego z Betlejem, namaszczoney przez Samuela na króla’, a Jezus nosi tytuł „syn Dawida” BNOT 95, por. 1 Sm 16, 11–13: *Samuel więc zapytał Jessego: „Czy to już wszyscy młodzieńcy?” Odrzekł: „Pozostał jeszcze najmniejszy, lecz on pasie owce”. Samuel powiedział do Jessego: „Poślij po niego i sprowadź tutaj, gdyż nie rozpoczniemy uczty, dopóki on nie przyjdzie”. Postął więc i przyprowadzono go: był on rudy, miał piękne oczy i pociągający wygląd. – Pan rzekł: „Wstań i namaść go, to ten”. Wziął więc Samuel róg z oliwą i namaścił go pośrodku jego braci. Począwszy od tego dnia duch Pański opanował **Dawida**; 2 Sm 2, 4: *Przybyli ludzie z Judy i namaścili Dawida na króla nad domem Judy*; Mt 1, 1: *Rodowód Jezusa**

Chrystusa, syna Dawida, syna Abrahama. II człon to ap. niem. *Hof* 'dwór; zagroda, gospodarstwo'.

Trudno stwierdzić, czy w tej n.m. chodzi właśnie o tę postać biblijną. Niekiedy Żydów określano imieniem schematycznym, podobnie jak Anglika czy Amerykanina nazywa się *Johnem*, a Niemca *Klausem* lub *Helmudem*. Stąd nazwy zawierające antroponim *Abraham* czy *David* na Pomorzu⁶. W całości mogła to być n. ironiczna, ośmieszająca, nadana przez sąsiadów nie-Żydów.

Dwunastu Apostołów:

1. pomnik przyrody nieożywionej nad brzegiem Zatoki Puckiej, stanowi grupę 12 wyflukanych przez fale sztormowe głazów narzutowych (największy o obwodzie 7,2 m, wysokości 1,6 m), na obszarze puckiego osiedla Rozgard, pow. pucki: **Dwanaście Apostołów** PMT IIIs 23, **Dwunastu Apostołów** 2016 Pl.wikipedia.org/wiki/Dwunastu_Aposto%C5%82%C3%B3w_(Puck).

N. nawiązuje do 12 apostołów – uczniów Jezusa, por. Mt 10, 1–4: *Wtedy [Jezus] przywołał do siebie dwunastu swoich uczniów i udzielił im władzy nad duchami nieczystymi, aby je wypędzali i leczyli wszystkie choroby i wszelkie słabości. A oto imiona dwunastu apostołów [...]*; Mk 3, 13–19: *Ustanowił więc Dwunastu*; Łk 6, 12–16: *Z nastaniem dnia przywołał swoich uczniów i wybrał spośród nich dwunastu, których też nazwał apostołami*.

Obok głazy → Adam, → Ewa.

Emaus:

1. kiedyś dwie wsie, dziś część miasta Gdańska: **Emaus Stary i Nowy** 1881 SG II 352, PNM 41, **Emaus** 1923 Lor PK 120, 2015 WUNMC 459.

Tu nawiązanie do n.m. *Emaus* 'miejsce objawienia się zmartwychwstałego Jezusa uczniom' BNOT 111, por. Łk 24, 13–15: *Tego samego dnia dwaj z nich byli w drodze do wsi, zwanej Emaus, oddalonej sześćdziesiąt stadiów od Jerozolimy. [...] Gdy tak rozmawiali i rozprawiali z sobą, sam Jezus przybliżył się i szedł z nimi*. Później to częsty motyw malarski i literacki. N. przeniesiona zapewne ze względu na podobne pierwotne położenie wsi względem Gdańska jak Emaus wobec Jerozolimy.

Ewa:

1. głaz, k. Pucka, pow. pucki: **Ewa** PMT IIIs 24.

N. w znaczeniu 'żona Adama, pierwszego człowieka' BNOT 116, por. Rdz 3, 20; 4, 1, w powiązaniu z n. sąsiedniego głazu → Adam, obok głazy → Dwunastu Apostołów, por. → Adam i Ewa.

⁶ Por. A. Chłudziński, *Ślady żydowskie w toponimii...*, s. 412–413.

Getsemański Ogród:

1. park przy pierwotnej rezydencji Wejherów, pow. wejherowski: **Ogród Getsemański** XVII w., **gaj zwany Getsemania** 1923, **Getsemański Ogród** 1969 PMT XIV 127.

N. złożona, związana z → Kalwarią 2, obiekt nazwany tak po jej założeniu, w nawiązaniu do *Getsemani* 'posiadłość w dolinie Cedronu, u stóp Góry Oliwnej, miejsce agoni i pojmania Jezusa' BNOT 125, por. Mt 26, 36: *Wtedy przyszedł Jezus z nimi do ogrodu, zwanego Getsemani*, Mk 14, 32: *A kiedy przyszli do ogrodu zwanego Getsemani, rzekł Jezus do swoich uczniów.*

Golgota:

1. pole na wzgórzu, w Wielkiej Słońcy, pow. tczewski: **Golgota** PMT VI 120;
2. osada †, pow. kartuski: **Golgota** 1881 SG II 656, PNM 41.

N. przeniesiona z biblijnej n. aram. *gulgolta*, pol. *Golgota* 'miejsce ukrzyżowania Jezusa, poza murami Jerozolimy' BNOT 128, por. Mk 15, 22: *Przyprowadzili Go [Jezusa] na miejsce Gulgota, to znaczy miejsce Czaszki*; J 19, 17: *A On sam, dźwigając krzyż, wyszedł na miejsce, zwane Miejscem Czaszki, które po hebrajsku nazywa się Gulgota*; Mt 27, 33: *Gdy przyszli na miejsce zwane Gulgota, to znaczy Miejscem Czaszki.*

N. nadawana terenom trudno dostępnym, miejscom wymagającym większego nakładu pracy⁷. Por. kilka miejscowości o ts. n. w Polsce 2015 WUNMC 541, → Kalwaria.

Góra Oliwna:

1. góra, na płd. Wejherowa, przy parku: **Oliwna** XVII w., **góra Oliwna** 1923 PMT XIV 164.

N. przeniesiona z n. góry k. Jerozolimy, nadana prawdopodobnie ze względu na dobre, „tłuste” plony z gruntów tu położonych, por. Za 14, 4: *W owym dniu [Pan] dotknie stopami Góry Oliwnej, która jest naprzeciw Jerozolimy od strony wschodniej*; Mt 21, 1: *Gdy się przybliżyli do Jerozolimy i przyszli do Betfage na Górze Oliwnej, wtedy Jezus posłał dwóch uczniów*; Łk 19, 37: *Zbliżał się [Jezus] już do zboczy Góry Oliwnej, kiedy całe mnóstwo uczniów poczęło wielbić radośnie Boga za wszystkie cuda, które widzieli.*

N. w związku z → Kalwarią 2.

Himmelfahrtsberg:

1. góra w lesie, na płd. Wejherowa: **Himmelfahrtsberg** 1796 PMT XIV 133.
N. niem., równa ap. *Himmelfahrt* 'wniebowstąpienie' w gen. (końc. -s),

⁷ Por. J. Treder, *Nazwy importowane...*; H. Borek, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole, 1988, s. 215.

ze względu na położenie obiektu – tu jedna z kaplic → Kalwarii 2 – i nawiązanie do biblijnej sytuacji, por. Dz Prolog: *Dzień **Wniebowstąpienia***, 1, 9: *Po tych słowach [Jezus] **uniósł się** w ich obecności **w górę** i obłok zabrał Go im sprzed oczu; Łk 24, 51: *A kiedy ich błogosławił, rozstał się z nimi i **został uniesiony do nieba***; Mk 16, 19: *Po rozmowie z nimi Pan Jezus **został wzięty do nieba** i zasiadł po prawicy Boga*. II człon to ap. niem. Berg 'góra'.*

Jeruzalem:

1. pñ. część Mostów, pow. pucki: **Jeruzalem** PMT III 39;
2. kolonia, gm. Lipnica, pow. bytowski: **Jeruzalem** 2015 WUNMC 738 (ts., co poniżej?);
3. przysiółek Rekowa, gm. Bytów, pow. bytowski: **Jeruzalem** PMT IX 31;
4. wybudowanie, 1,5 km na pñd. od Łęczyc, pow. wejherowski: **Jeruzalem** 1889 PMT XIV 48;
5. zach. część Gniewowa, pow. wejherowski: **Jeruzalem** PMT XIV 48;
6. pole, 1,5 km na zach. od Pobłocia, pow. wejherowski: **Jeruzalem** PMT XIV 135;
7. wybudowanie, k. Leśnic, gm. Nowa Wieś Lęborska, pow. lęborski: **Jerusalem** 1923 Lor PK 136, przed 1945 HPF 153;
8. osada, k. Sulęczyna, pow. kartuski: **Jeruzalem** 1923 Lor PK 38;
9. dwie zagrody na górze, pow. sztumski: **Jeruzalem** 1928 PNM 43.

N. od biblijnej *Jerozolimy*, in. *Jeruzalem* 'miasto założone przez [boga] Szalem' BNOT 150, największe miasto Izraela, dziś stolica państwa Izrael, także jako symbol określenie społeczności wierzących oraz pośmiertnej nagrody, wymienione ok. 950 razy w *Biblii*, por. Tb 13, 10: *Niech wszyscy wołają i wystawiają Go [Boga] w **Jerozolimie; Jerozolimo** – miasto święte!*; Ga 4, 25: *Synaj jest to góra w Arabii, a odpowiednikiem jej jest obecne **Jeruzalem***; Hbr 12, 22: *Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, **Jeruzalem** niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie*. N. nadawana miejscom o jakichś szczególnych lub pożądanych właściwościach. N. takie powstawały od XIV wieku, do XVII wieku włącznie przenoszono je na obiekty religijne, związane z męką Jezusa (charakter poważny, religijny), od XIX wieku nazywano tak odosobnione wzgórza i osiedla (n. żartobliwe, pamiątkowo-topograficzne), por. PNM 43, n.m. *Jeruzal, Jeruzale* NMPol IV 173–174, *Jerozolima, Jeruzal, Jeruzalem* w różnych regionach Polski 2015 WUNMC 738.

Janowo:

1. wieś, gm. Kwidzyn, pow. kwidzyński: **Iohannisdorf** 1319, **Jansdorf** 1682, **Johansdorf** 1796–1802, **Janowo** albo **Janowa Góra**, niem. **Johannisdorf** 1882, **Janowo** 1936, dziś **Janowo** NMP IV 77, PMT IV 66, 2015 WUNMC 707.

Kilkanaście osób o imieniu *Jan* w *Biblii*, tu istotny jeden z Nowego Testamentu, syn Zachariasza, zwany Chrzcicielem, gdyż chrzczył ludzi w rzece Jordan i głosił przyście mesjasza, por. BNOT 144, Mt 3, 1–6: *W owym czasie wystąpił Jan Chrzciel i głosił na Pustyni Judzkiej te słowa: „Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie.” [...] Wówczas ciągnęły do niego [Jana Chrzciela] Jerozolima oraz cała Judea i cała okolica nad Jordanem. Przyjmowano od niego chrzest w rzece Jordan, wyznając przy tym swe grzechy; Mt 11, 11: Zaprawdę, powiadam wam: Między narodzonymi z niewiast nie powstał większy od Jana Chrzciela; J 3, 23–24: Także i Jan był w Ainon, w pobliżu Salim, udzielając chrztu, ponieważ było tam wiele wody. I przychodzili [tam] ludzie i przyjmowali chrzest. Nie wtrącono bowiem jeszcze Jana do więzienia.*

Pierwotna n. niem. składała się dwóch członów: n.o. *Johann*, pol. *Jan*, w dopełniaczu i ap. *Dorf* ‘wieś’, a więc całość można przetłumaczyć jako ‘Wieś Jana (Janowa)’. Taką nazwę możemy zaliczyć do dzierżawczych (oznaczających przynależność obiektu do wskazanego w nazwie właściciela). Jednak forma nazwy osobowej, zakończona na *-is*, może wskazywać jednak na to, że w nazwie nie chodzi o człowieka imieniem *Johann* z niemieckiego Pomorza, ale o *św. Jana Chrzciela* – wtedy nazwa miałaby charakter kulturowy, gdyż wiązałyby się z motywacją religijną, związaną z wiarą w opiekę świętego nad tym miejscem.

Tego typu nazwy były na Pomorzu bardzo popularne, spotkać można w XIX i XX wieku, np. *Johannisberg* ‘Góra (św.) Jana’, *Johannesthal*, *Johannisthal* ‘Dolina (św.) Jana’, *Johannesruh* ‘Spokój Jana’, por. też n.m. *Col. Johannisberg* ok. 1860, *Jania góra* 1882, dziś *Jania Góra*, gm. Świekatowo, pow. świecki, woj. kuj.-pom. NMP IV 53 oraz niżej.

Johannishof:

1. osada †, pow. bytowski: **Johannishof Falkenhagen** przed 1945, *Sędzimirz* 1951 Rosp 287, 2002 SWNGPZ 189;
2. przysiółek wsi Świątkowo, gm. Bytów, pow. bytowski: **Johannishof b. Selberg** przed 1945, *Przyborzyce* 1951 Rosp 259 1951 Rosp 1., 2002 SWNGPZ 173, 2015 WUNMC 1791 (ts., co *Przyborzyce*, niem. *Neuhof* PMT IX 43, 52, 2002 SWNGPZ 173?);
3. osada, część wsi Rokiciny, gm. Czarna Dąbrówka, pow. bytowski: **Johannishof b. Neurakitt** przed 1945, *Sobolewo* 1951 Rosp 300, PMT IX 58, 2002 SWNGPZ 112, 2015 WUNMC 2023;
4. osada †, pow. człuchowski: **Johannishof** przed 1945, *Kazmierzów* 1945–1950, *Krzywosądz* 1951 Rosp 150, 2002 SWNGPZ 112;
5. osada, gm. Kępice, pow. słupski: **Johannishof b. Seelitz** przed 1945, *Lipnik* 1951 Rosp 164, 2002 SWNGPZ 119, 2015 WUNMC 1114;

6. osada, gm. Kobylnica, pow. słupecki: **Johannishof** b. *Zirchow* przed 1945, *Maczkowo* 1945–1950, *Maszkowo* 1951 Rosp 185, PMT XI 74, 2002 SWNGPZ 132, 2015 WUNMC 1250.

Jw., II człon to ap. *Hof* ‘dwór; zagroda, gospodarstwo’.

Powyzsze toponimy genetycznie niem., prawdopodobnie odwołujące się do sfery wiary, w latach 1945–1950 zostały usunięte, zastąpione przez inne, bez konotacji religijnej.

Johannist(h)al:

1. osada †, pow. człuchowski: **Johannistal** przed 1945, **Jankowo** 1945–1950, *Mysłęcin* 1951 Rosp 202, 2002 SWNGPZ 141;
2. osada, 5 km na wsch. od Kiełpina, gm. Człuchów, pow. człuchowski: **Johannisthal** przed 1945, brak n. pol. 2002 SWNGPZ 321;
3. osada wsi Garczegorze, gm. Nowa Wieś Lęborska, pow. lęborski: **Johannisthal** przed 1945, *Janisławiec* 1951 Rosp 102, 2002 SWNGPZ 83, 2015 WUNMC 701.

Jw., II człon to ap. *T(h)al* ‘dolina’. Obiekt przejściowo z n. pol., będącą nawiązaniem do n. pierwotnej.

Jordan:

1. potok, lewy dopływ Styny, ujście w Jeziorze Godziszewskim, pow. kościerski i starogardzki: **Jordan** PMT I 204, NRP 46;
2. łąka nad rzeką, Niewierowo, gm. Słupsk, pow. słupecki: **Jordan** HPF 149;
3. potok, Piaszczyzna, gm. Miastko, pow. bytowski: **Jordan** HPF 149.

N. równa n. biblijnej rzeki *Jordan* ‘największa z rzek Palestyny; nad jej rzekami żyli prorocy, a Jan udzielał chrztu’ BNOT 157, dziś długość 251 km, por. 2 Krl 2, 6: *Wtedy rzekł Eliasz do niego: „Zostańże tutaj, bo Pan posłał mnie aż do Jordanu”*; Mt 3, 5–6: *Wówczas ciągnęły do niego [Jana Chrzciciela] Jerozolima oraz cała Judea i cała okolica nad Jordanem. Przyjmowano od niego chrzest w rzece Jordan, wyznając przy tym swe grzechy.*

Poprzez nadanie takiej n. niewielkiemu obiektowi podnosi się jego znaczenie w oczach użytkowników.

Jozefstal:

1. przysiółek, potem Purgaczka †, 3 km na płd. wsch. od Kęłbowa, pow. wejherowski: **Josephthal** 1882, **Josephsthal** 1885, **Jozefstal** 1923 Lor PK 33, PMT XIV 48.

Niem. n. złożona z n.o. *Joseph*, pol. *Józef*, i ap. *T(h)al* ‘dolina’, może więc nawiązanie do biblijnej *Doliny Jozafata*, gdzie ma się odbyć Sąd Ostateczny

(taka też sugestia autora PMT XIV), por. BNOT 158, tu uwaga, że późniejsza tradycja utożsamiała ją z → Cedronem, por. Jł 4, 2: *Zgromadź też wszystkie narody i zaprowadź je na **Dolinę Joszafat**, i tam sąd nad nimi odbędę.*

Por. niżej.

Józefata Dolina:

1. wybudowanie, cz. wsi Nakła, gm. Parchowo, pow. bytowski: **Józefata Dolina** PMT IX 31, PNM 44, 2015 WUNMC 750.

Jw. W tym przypadku oczywiście możliwe, że tu tylko zbieżność imienia postaci biblijnej i z omawianego obiektu (mógł być tylko *Józef*), a ten wspólny mianownik doprowadził do utworzenia (przeniesienia) nazwy miejscowej na wzór biblijnej.

Por. wyżej oraz n.m. *Józefatka, Józefatów* NMP IV 207–208.

Jungferberg:

1. pola, na pñ. zach. od Swarzewa, pow. pucki: *der Jungfern Berg* 1836 PMT IIIs 33.

N. niem., złożona z ap. *Jungfer, Jungfrau* ‘dziewica, panna’ (epitet Maryi, matki Jezusa), por. BNOT 184, Łk 1, 26–27: *W szóstym miesiącu powstał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do **Dziewicy** poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a **Dziewicy** było na imię Maryja*, II człon to ap. niem. *Berg* ‘góra’. I człon być może pochodzi stąd, że tu kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (patrocinium prawdopodobnie z XVI wieku), a w nim XV-wieczna rzeźba Madonny Swarzewskiej⁸. N. mogła być więc dzierzawcza (jeśli pola należały do parafii) lub relacyjna.

Jungfern Mühle:

1. wybudowanie, dziś część Bytowa: **Jungfern Mühle** 1789, 1862–1879, *Pełczyn* 1945–1950, *Półczynek* 1951 Rosp 249, PMT IX 31, 2002 SWNGPZ 168;

Jw., II człon to ap. *Mühle* ‘młyn’.

Jungfrauenholz:

1. las, in. Swarzewski Lasek, k. Swarzewa, pow. pucki: **Jungfrau holz** 1552, **Jungfrauen waldt** 1655, **Jungfrauenholz** PMT IIIs 33.

Jw., II człon to ap. *Holz* tu w znaczeniu ‘las’ lub *Wald* ‘ts’.

⁸ Por. strona internetowa: Parafiaswarzewo.pl/news.php, dostęp 8 IX 2016.

Junkrowy:

1. wieś, pow. kościerski: **Jungwrowe**, **Jungfrouwe** (1258), **Jungfrauen berge** (1341) XVI w., **Jungferbergk** 1570, **Jungferberg** 1659, 1700, **Junkrowy** 1682, **Jungferberg alias Iunkrowo** 1749, **Junkrowy in. Jąkrowy**, niem. **Jungferberg** 1925 PMT I 58, NMPol IV 224, 2015 WUNMC 760.

Jw., pierwszy zapis w postaci prymarnej, w następnych dodany II człon ap. *Berg* 'góra'. Dzisiejsza forma to substytucja fonetyczna n. niem. z adaptacją słowotwórczą za pomocą pol. formantu *-ow-*. Wieś należała do cystersów w Pelplinie. Por. → Panina Góra.

Kalwaria:

1. osada, 2 km na płn. zach. od Radunia, gm. Dziemiany, pow. kościerski: **Kalwaria** PMT I 60, PNM 45, 2015 WUNMC 777;
2. wzgórze pokryte lasem z kaplicami, na pld. Wejherowa: **Kalwaria**, **Calvarie** (1647) 1749, **Calvarien** 1796, **na górę Kalvariską** 1850, **Kalwarya** 1893, **G. Kalwaria** 1963, też **Góry** PMT XIV 137.

N. przeniesiona z biblijnej n. aram. *gulgolta*, pol. *Golgota* 'miejsce ukrzyżowania Jezusa, poza murami Jerozolimy' BNOT 128, por. Mk 15, 22: *Przyprawdzili Go [Jezusa] na miejsce Golgota, to znaczy miejsce Czaszki*; J 19, 17: *A On sam, dźwigając krzyż, wyszedł na miejsce, zwane Miejscem Czaszki, które po hebrajsku nazywa się Golgota*; Mt 27, 33: *Gdy przyszli na miejsce zwane Golgotą, to znaczy Miejscem Czaszki*.

Tu n. w spolszczonej łac. wersji, występującej w *Wulgacie*, por. *Wulgata* Mk 15, 22: *Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvariae locus*; *Wulgata* J 19, 17: *Et baiulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariae locus, Hebraice autem Golgotha*; *Wulgata* Mt 27, 33: *Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus*.

N. nadawana terenom trudno dostępnym, miejscom wymagającym większego nakładu pracy lub gdzie są problemy z uprawami⁹, por. metaforycznie ap. *kalwaria* też 'cierpienie lub okoliczności i miejsca z nim związane' USJP II 21, por. n.m. *Kalwaria Paclawska*, *Kalwaria Zebrzydowska* NMPol IV 273, kilka miejscowości o ts. n. w różnych regionach Polski 2015 WUNMC 777.

Kalwarię wejherowską tak opisywano w 1893 SG XIII 194: *Kalwarya ta składa się z 25 kaplic. Przy ich zakładaniu fundator [Jakub Wejher] dołożył starania, aby kaplice i położeniem swoim i odległością najwierniej oznaczały i przypominały odpowiednie miejsca w Jerozolimie. Kazał dla tego potrzebne*

⁹ Por. S. Rospond, *Mówią nazwy*, Warszawa 1976, s. 44, 214; J. Treder, *Nazwy importowane...*; H. Borek, *Górny Śląsk w świetle...*, s. 215.

pomiary i plan przez ludzi do Jerozolimy wysłanych zrobić i takowy tu, o ile się dało, zastosować. Miejsca, na których stoją kaplice, ziemią z Jerozolimy sprowadzoną wysypać kazał. [...] Nie wszystkie atoli kaplice pochodzą od Wejhera, niektóre z nich stanęły kosztem innych fundatorów. Mianowicie Radziwiłłowie wzniesli kapliczkę grobu Św., która, podług wzoru jerozolimskiego, w Krakowie wykuta została z piaskowca. Kapliczkę nad Cedronem wystawił protestant hrabia Kaysersling, dziedzic całego klucza dóbr okolicznych.

Więcej informacji na stronie internetowej: Kalwariawejherowska.pl.

Marianowo:

1. wieś, gm. Debrzno, pow. człuchowski: **Marienfelde** przed 1945, **Marianowo** 1945–1950, *Mysłigoszcz* 1951 Rosp 202, 2002 SWNGPZ 141, 2015 WUNMC 1344.

Pierwotnie n. niem. od n.o. *Marie*, pol. *Maria*, *Maryja* ‘matka Jezusa’, por. BNOT 184, Łk 1, 27: *a Dziewicy było na imię Maryja*; Mt 1, 16: *Jakub ojcem Józefa, męża Maryi, z której narodził się Jezus, zwany Chrystusem*; Mt 2, 11: *Weszli do domu i zobaczyli Dziecię z Matką Jego, Maryją*; por. → Jungfernhof, II człon to ap. niem. *Feld(e)* ‘pole’.

Trudno jednoznacznie wskazać motywację: czy chodziło o biblijną *Maryję* (i jej symboliczny patronat), czy o właścicielkę o takim imieniu. W XVIII i XIX wieku bardzo częste było nadawanie osadom, zwłaszcza nowym, na przykład tworzonym majątkom, nazw zawierających imiona żeńskie. Chciano w ten sposób podkreślić przynależność posiadłości do konkretnej kobiety (n. dzierżawcza) lub uczcić ją w ten sposób (n. pamiątkowa). Brak możliwości jednoznacznego rozstrzygnięcia charakteru nazwy. W spisie z 1896 roku występują na Pomorzu (Hinterpommern) 42 nazwy miejscowości od imienia *Marie*, typu *Marienau*, *Marienfelde*, *Mariengut*, *Marienthal*, *Marienwalde*. Takie postępowanie nazewnicze było też częste i w Polsce, wystarczy przywołać znany z literatury (choć autentyczny) przykład *Zofiówki* k. Puław czy też wielu miejscowości typu *Anin* albo *Marysin*¹⁰.

Po 1945 roku przejściowo n. pol., będąca kalką n. pierwotnej z adaptacją słowotwórczą.

¹⁰ Więcej na ten temat w publikacjach: M. Karpluk, *Polskie nazwy miejscowe od imion kobiecych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1955, I, s. 111–161; B. Afeltowicz, *Antroponimia kobiet w nazewnictwie miejscowym Pomorza Zachodniego*, w: *Słowo. Tekst. Czas IX. Człowiek w przestrzeni języka i tekstu*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin 2008, s. 90–98.

Marianów:

1. osada, gm. Czarne, pow. człuchowski: **Marienhof** przed 1945, **Marianów**, *Sokole I* 1945–1950, *Kijno* 1951 Rosp 125, 2002 SWNGPZ 97, 2015 WUNMC 847.

Jw.

Marienu:

1. dawniej wieś pod Kwidzynie, dziś jego część, pow. kwidziński: **Marienu** *Gr., Kl., dwie wsie* 1885, **Marienu** wieś 1920, 1941 PMT IV 98, NMPol VI 523.

Jw., II człon to ap. niem. *Au(e)* 'łąka (zwłaszcza podmokła), błonie, niwa' w związku z położeniem nad rzeką.

Marienburg:

1. miasto, dziś Malbork, pow. malborski: *castrum Sentemarienburg* (1276), *Castri sancte Marie* 1285, **Marienburg** (1296), 1306, **Mariemborg** 1323, **Marienburg** 1346, *przy Malborku* 1565, **Malbork** 1570, 1884, 1936–1939 PMT IV 98–99, NMPol VI 462, 2015 WUNMC 1214.

Jw., tu bez wątplenia n. na cześć NM Panny jako patronki Zakonu Krzyżackiego, który zbudował zamek i założył miasto w latach 1274–1276, II człon to ap. niem. *Burg* 'gród'. N. pol. *Malbork* to substytucja fonetyczna n. pierwotnej.

Marienfelde:

1. dawniej wieś pod Kwidzynie, dziś jego wsch. część, pow. kwidziński: **Marienfelde** 1884 SG V 20, 1920, 1941 PMT IV 99, NMPol VI 524;
2. osada, gm. Damnica, pow. słupski: **Marienfelde b. Lojow** przed 1945, *Świ-tały* 1951 Rosp 333, PMT XI 109, 2002 SWNGPZ 220, 2015 WUNMC 2216;
3. osada †, gm. Potęgowo, pow. słupski: **Marienfelde** 1863, **Marienfelde b. Neu Damerow** przed 1945, *Sławęcino* 1951 Rosp 295, PMT XI 73, 101, 2002 SWNGPZ 194.

Jw., II człon to ap. *Feld(e)* 'pole'. Do obiektu 1 NMPol VI 524 podaje tylko motywację religijną i związek z Krzyżakami, choć ze względu na późne zapisy to wątpliwe.

Marienhof:

1. osada †, gm. Dębica Kaszubska, pow. słupski: **Marienhof** 1789, 1863, przed 1945, *Sulistryj* 1945–1950, *Sulistryjewo* 1951 Rosp 319, PMT XI 73, 106, 2002 SWNGPZ 209.

Jw., II człon to ap. *Hof* 'dwór; zagroda, gospodarstwo'

Marienhöh(e):

1. wzgórze, 2 km na płn. od Gont, pow. kwidzyński: **Marienhöhe** 1941 PMT IV 207;
2. osada, gm. Debrzno, pow. człuchowski: **Marienhöh** przed 1945, *Michałowo* 1945–1950, *Miłachowo* 1951 Rosp 191, 2002 SWNGPZ 136, 2015 WUNMC 1289.
Jw. i ap. *Höhe* ‘wzniesienie, wzgórze’.

Marienhütte:

1. osada, gm. Miastko, pow. bytowski: **Marienhütte** przed 1945, *Węglewo* 1951 Rosp 350, 2002 SWNGPZ 232, 2015 WUNMC 2324;
2. osada, gm. Trzebielino, pow. bytowski: **Marienhütte** b. *Sellin* przed 1945, *Kletowo* 1945–1950, *Kletoch* 1951 Rosp 127, 2002 SWNGPZ 98, 2015 WUNMC 855.
Jw., II człon to ap. niem. *Hütte* ‘chata, chałupa’, mniej prawdopodobne znaczenie ‘huta’.

Mariensee:

1. jezioro, dziś Mareski Dwór, pod Mareskim Dworem, pow. kwidzyński: **Mariensee** 1336, 1607, 1694, 1902, **Mareski Dwór** wsi **Mareza** 1959 PMT IV 255.
Jw. i ap. *See* ‘jezioro’.

Marienthal:

1. osada, gm. Kępcice, pow. słupski: **Marienthal** przed 1945, *Radzikowice* 1945–1950, *Radzikowo* 1951 Rosp 267, 2002 SWNGPZ 98, 2015 WUNMC 1834;
2. osada, k. Sopotu: **Marienthal** 1923 Lor PK 122.
Jw., II człon to ap. niem. *T(h)al* ‘dolina’.

Marienwerder:

1. miasto, dziś Kwidzyn, pow. kwidzyński: *in Quedin* 1233, *castrum, quod dicitur parvum Quedin* [...] *in Insula Sancte Marie* 1236, **Insula beate virginio** 1287, **insula Sancte Marie** 1330, **Merginwerdir** (1334), **Marienwerder** 1336, ok. 1790, 1941, *Quedzyn alias Marienwerder* przed 1454, *Kwidzyn* 1687 PMT IV 99–100, NMPol V 527, 2015 WUNMC 1069.
Jw. i ap. *Werder* ‘żuława, wysepka’; w średniowieczu także łac. odpowiedniki: *Insula Sancte Marie* ‘Wyspa Świętej Maryi’, *Insula beate virginio* ‘Wyspa Błogosławionej Dziewicy’, por. → Jungfernberg; to pierwsza n. nadana przez Krzyżaków na cześć Matki Boskiej.

N. pol. *Kwidzyn* stanowi adaptację fonetyczną n. pruskiej, bez związku z tematem.

Marienwiese:

1. wieś, gm. Kwidzyn, pow. kwidzyński: **Marienwiese** 1543, 1607, **Mareese** 1615, 1676, **Marese** ok. 1790, **Mareza** 1885, 1951 PMT IV 100, NMPol VI 515, 2015 WUNMC 1235.

Jw., II człon to ap. *Wiese* 'łąka'. Dzisiejsza pol. forma *Mareza* to adaptacja fonetyczna n. pierwotnej.

Panina Góra:

1. góra, in. Zamkowa Góra, 1 km na płn. wsch. od Junkrowów, pow. kościerski: **Pannina Góra**, **Jungfrauberg** 1888, **Panińska góra** 1893, **Panina Góra** PMT I 164.

N. na cześć NM Panny, por. → Jungferenberg.

Płaczyboga:

1. góra, pod Potęgowem, pow. wejherowski: **Płaczyboga** PMT XIV 169.

N. kulturowa z derywacją fleksyjną od zwyczaju bicia różgą w *Plačěboga*, tj. w Wielki Piątek, por. Sychta VII 86.

See Genezaret:

1. pola, 1,8 km na pld. wsch. od Gowina, pow. wejherowski: **See Genezaret** PMT XIV 179.

N. niem., utworzona od biblijnej n. jeziora i ziemi *Genezaret*, por. BNOT 124, 1 Mch 11, 67: *Jonatan zaś ze swoim wojskiem rozłożył się obozem koło jeziora Genezaret*; Mt 14, 34: *Gdy się przeprawiali, przyszedli do ziemi Genezaret*; Mk 6, 53: *Gdy się przeprawili, przyплыnęli do ziemi Genezaret i przybili do brzegu*; Łk 5, 1–2: *Pewnego razu – gdy tłum cisnął się do Niego [Jezusa], aby słuchać słowa Bożego, a On stał nad jeziorem Genezaret – zobaczył dwie łodzie, stojące przy brzegu*. Do n. dodany ap. niem. *See* 'jezioro'. Zapewne nazwane tak pola były podmokłe, często zalewane wodą.

Synaj:

1. górnica, Dąbrówka, pow. sztumski: **Synaj** 1928 PNM 65.

N. przeniesiona z n. góry *Synaj* 'górnica i otaczająca ją pustynia na Półwyspie Synajskim; miejsce spotkania Mojżesza z Bogiem; główny etap Wyjścia' BNOT 245, por. Wj 16, 1: *Następnie wyruszyli z Elim. Przybyło zaś całe zgromadzenie Izraelitów na pustynię Sin, położoną między Elim a Synajem, piętnastego dnia*

drugiego miesiąca od ich wyjścia z ziemi egipskiej; Dz 7, 30: *Po czterdziestu latach ukazał mu [Mojżeszowi] się na pustyni góry **Synaj** anioł Pański w płomieniu ognistego krzaka; Ga 4, 25: **Synaj** jest to góra w Arabii, a odpowiednikiem jej jest obecne Jeruzalem.*

Być może n. została nadana w związku z zamieszkiwaniem w tej okolicy Żydów¹¹.

Tabor:

1. góra, 0,5 km na płd. wsch. od Radunia, pow. kościerski: **Tabor** PMT I 176; PNM 65;
2. wzgórze, 0,5 km na płd. od Czarnego Lasu, pow. starogardzki: **Tabor** PMT VII 124.

N. równa n. biblijnej góry *Tabor*, w której tradycja widzi Górę Przemienienia, dziś nhebr. Har Tawor, arab. Dżabal at-Tur, wys. 588 m n.p.m., na płn. Izraela¹², por. BNOT 259, Sdz 4, 6: *Idź, udaj się na górę **Tabor** i weź z sobą dziesięć tysięcy mężów synów Neftalego i synów Zabulona; Ps 89, 13: Ty stworzyłeś północ i południe; **Tabor** i Hermon wykrzykują radośnie na cześć Twego imienia.*

Trzech Króli:

1. część wsi Nowa Cerkiew, pow. tczewski: **Trzech Króli** PMT VI 104.

N. zapewne związana ze świętem w polskiej tradycji zwanym *Trzech Króli*, w *Biblii* mowa o *mędrcach*, por. Mt 2, 1: *Gdy zaś Jezus narodził się w Betlejem w Judei za panowania króla Heroda, oto **Mędracy ze Wschodu** przybyli do Jerozolimy.*

Być może motywacja naszej n. związana z faktem zamieszkiwania w omawianej części wsi trzech gospodarzy. Por. n.m. *Trzech Króli*, część wsi Świniarc, gm. Grodziczno, pow. nowomiejski, woj. warm.-maz. 2015 WUNMC 2257.

Trzy Króle:

1. wzgórze, w Tymawie, pow. tczewski: **Trzy Króle** PMT VI 135.
Jw.

Zionsberg:

1. góra, Płocko, gm. Kępice, pow. słupski: **Zionsberg** przed 1945 HPF 151, 152 (znaleziono tu mogiły z urnami).

¹¹ Por. A. Chludziński, *Ślady żydowskie...*, s. 405–417.

¹² Por. strona internetowa: Pl.wikipedia.org/wiki/G%C3%B3ra_Tabor, dostęp 8 IX 2016.

W n. niem. *Zion*, pol. *Syjon* 'dawne umocnienie Jerozolimy, położone na skalnym wzniesieniu pomiędzy Cedronem a Tyropeonem; stopniowo nazwa ta objęła obszar Świątyni i całej Jerozolimy; NT używa jej alegorycznie' BNOT 244, por. 2 Sm 5, 7: *Dawid jednak zdobył twierdzę Syjon, to jest Miasto Dawidowe*; Ps 51, 20: *Panie, okaż Syjonowi łaskę w Twej dobroci: odbuduj mury Jeruzalem!*; Hbr 12, 22: *Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jeruzalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie*. II człon to ap. niem. *Berg* 'góra'.

N. nadawana miejscom o jakichś szczególnych lub pożądanym właściwościach, por. → Jeruzalem.

Źródło Maryi:

1. źródło jednego z dopływów rzeki Kaczej, pow. wejherowski: **Źródło Matki Boskiej** 1924, **Źródło Marii** 1933, 1936–1939 PMT XIV 202.

N. kulturowa (pamiątkowa) na cześć *Maryi – Matki Boskiej*, por. → Jungferenberg. Tu też kapliczka Matki Boskiej.

Podsumowanie

W artykule przedstawiłem nazwy odnoszące się do kilkudziesięciu miejsc na Pomorzu Wschodnim: miejscowości, ich części, obiektów terenowych lądowych i wodnych. Toponimy te pokazują, że dla byłych i obecnych mieszkańców tej części polskiego Pomorza (dawnych Prus Zachodnich) kwestie związane z postaciami i miejscami opisanymi w *Biblii* to składnik codziennego życia. Fakt, że wiele nazw miejscowych, a zwłaszcza terenowych, ma proveniencję biblijną, świadczy o tym, że wiara i praktyki z tym związane odciskały swe piętno także na innych sferach życia, które nawzajem się przenikały.

W warstwie językowej mamy nazwy niemieckie i polskie. Często możemy mówić o kontynuacji tradycji nazewnictwa, gdyż wiele toponimów niemieckich było tłumaczonych na polski, niekiedy obie wersje językowe współistniały. W głównej mierze są to nazwy należące do kategorii przeniesionych (zwanych też importowanymi)¹³, niekiedy do pamiątkowych¹⁴.

Czasami trudno określić motywację nazwy, np. w odniesieniu do toponimów z członem *Marie*: czy użycie w nazwie imienia matki Jezusa oznaczało

¹³ Więcej na ten temat: J. Treder, *Nazwy ponowione wśród nazw przeniesionych*, „Onomastica”, t. XXIV, 1979, s. 20–43; tenże, *Nazwy importowane...*

¹⁴ M. Buczyński, *Pamiątkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, oprac. S. Warchoł, Lublin 1997, zwłaszcza s. 9–13.

tylko symboliczny patronat, a więc powstanie nazwy kulturowej (pamiątkowej), czy też powstawał w ten sposób – w rozumieniu osoby nadającej nazwę – swoisty stosunek własności, czyli nazwa dzierżawcza.

Wiele toponimów genetycznie niemieckich lub polskich przejściowych, odwołujących się do sfery wiary, zwłaszcza zawierających imię niem. *Marie*, pol. *Maria (Maryja)* lub niem. *Johann*, pol. *Jan*, w latach 1945–1950 zostało usuniętych, zastąpionych przez inne, bez konotacji religijnej.

SKRÓTY ŹRÓDEŁ I OPRACOWAŃ

- Biblia – Biblia Tysiąclecia, Poznań, 2003, strona internetowa: Biblia.deon.pl/menu.php?st_id=4.
- BNOT – A. Tronina, P. Walewski, *Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny*, Częstochowa 2009.
- Chl Człuchów – A. Chludziński, *Nazwy miejscowe gminy Człuchów*, cz. I: B–K, w: *Ziemia człuchowska – Kaszuby – Pomorze. O dziejach, kulturze i ludziach. Materiały z sesji 8–9 IX 2006 r.*, red. C. Obracht-Prondzyński, Człuchów – Gdańsk 2007, s. 261–288.
- HE – Seria „Hydronymia Europaea”, hrsg. W. P. Schmid: H. Górniewicz, *Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel (Nazwy wodne dorzecza Dolnej Wisły)*, seria „Hydronymia Europaea”, Lieferung 1., Stuttgart 1985.
- HPF – R. Holsten, *Die pommersche Flurnamensammlung*, Köln – Graz 1963.
- Lor PK – F. Lorentz, *Polskie i kaszubskie nazwy miejscowości na Pomorzu Kaszubskim*, Poznań, 1923; reprint: Gdynia 2006, wstęp A. Chludziński, R. Wośsiak-Śliwa.
- NGP H – *Nazewnictwo geograficzne Polski*, t. I: *Hydronimy*, cz. 1: *Wody płynące, źródła, wodospady*; cz. 2: *Wody stojące*, red. I. Krauze-Tomczyk, J. Ostrowski, Warszawa 2006.
- NMPol – *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, Kraków 1996–2015, t. I–XII.
- NRP – E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, Wrocław 1977.
- PMT – seria „Pomorskie Monografie Toponomastyczne”: E. Breza, *Toponimia powiatu kościerskiego*, Gdańsk – Wrocław 1974, nr 1; J. Treder, *Toponimia byłego powiatu puckiego*, Gdańsk 1977, nr 3; H. Górniewicz, *Toponimia Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk 1980, nr 4; H. Bugalska, *Toponimia byłych powiatów gdańskiego i tczewskiego*, Wrocław 1985, nr 6; H. Górniewicz, *Toponimia byłego powiatu starogardzkiego*, Wrocław 1985, nr 7; G. Surma, *Toponimia powiatu bytowskiego*, Wrocław 1990, nr 9; W. Iwicki, *Toponimia byłego powiatu słupskiego*, Gdańsk 1993, nr 11; J. Treder, *Toponimia powiatu wejherowskiego*, Gdańsk 1997, nr 14.

- PMT IIIs – J. Treder, *Słownik nazw terenowych byłego powiatu puckiego*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego UG. Prace językoznawcze”, 1977, nr 5.
- PNM – M. Buczyński, *Pamiętkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*, oprac. S. Warchoł, Lublin 1997.
- Rosp – S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław 1951.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880–1902, t. I–XV; reprint: Warszawa 1975.
- SWNGPZ – *Słownik współczesnych nazw geograficznych Pomorza Zachodniego z nazwami przejściowymi z lat 1945–1948*, red. T. Białecki, Szczecin 2002.
- Sychta – B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław 1967–1976, t. I–VII.
- Wulgata – Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio, Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II ratione habita, iussu Pauli PP. VI recognita, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgata, Vaticano, 1998, strona internetowa: Vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_index_lt.html#top.
- WUNMC – Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części, załącznik do Obwieszczenia ministra administracji i cyfryzacji z dnia 4 sierpnia 2015 r. w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części, „Dziennik Ustaw”, 19 X 2015, poz. 1636, strona internetowa: Dziennikustaw.gov.pl/du/2015/1636/1.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2003, t. I–IV.

SKRÓTY KSIĄG BIBLIJNYCH

1 Mch	1. Ks. Machabejska (ST)
2 Krl	2. Ks. Królewska (ST)
1 Sm	1. Ks. Samuela (ST)
2 Sm	2. Ks. Samuela (ST)
Dz	Dzieje Apostolskie (NT)
Ga	List do Galatów (NT)
Hbr	List do Hebrajczyków (NT)
J	Ewangelia wg św. Jana (NT)
Jl	Ks. Joela (ST)
Jr	Ks. Jeremiasza (ST)
Łk	Ewangelia wg św. Łukasza (NT)
Mk	Ewangelia wg św. Marka (NT)
Mt	Ewangelia wg św. Mateusza (NT)
Ps	Ks. Psalmów (ST)
Rdz	Ks. Rodzaju (ST)
Sdz	Ks. Sędziów (ST)
Wj	Ks. Wyjścia (ST)

INNE SKRÓTY I ZNAKI

ap.	apelatyw (wyraz pospolity)
aram.	aramejski
gr.	grecki
hebr.	hebrajski
łac.	łaciński
n.	nazwa
n.m.	nazwa miejscowa
n.o.	nazwa osobowa
niem.	niemiecki
pl.	pluralis (liczba mnoga)
płd.	południe, południowy
płn.	północ, północny
pol.	polski
por.	porównaj
średniem.	średnio-dolno-niemiecki
wsch.	wschód, wschodni
zach.	zachód, zachodni
→	odsyłacz
†	obiekt nie istnieje

Andrzej Chludziński

**Biblical motifs in the geographical naming
of Pomeranian Voivodeship**

SUMMARY

In this article I present the names referring to the places on the Pomeranian Voivodeship: villages and towns, their parts and aquatic and field objects. Toponyms presented show that for former and current residents of the issues associated with beliefs were a component of every-day life. The fact that many local names, and especially the field names has biblical origin, shows that belief and practice associated with it mark its impact also on other spheres of life, that these spheres influenced each other.